

kal és neves pedagógusok állításával támogatja a szerző. Ez teszi azután, hogy nemcsak hiszünk neki, hanem óhajtva óhajtjuk, bár mielőbb megvalósulna eszméiből mindaz, a mi e nálunk eddig annyira kevésbe vett fontos ügyet az egészséges fejlődés és haladás útjára vihesse.

Dr. Kiss Ernő.

Az erkölcsi törvény.

Eszményeink. Irta Bodnár Zsigmond egyetemi magántanár. Budapest, 1902. Eggenberger kiadása 239 lap, ára 3 kor.

Bodnár Zsigmond nem új ember az irodalom terén: több mint 30 év óta ismerjük, mint mozgékony, önálló gondolkozású irodalomtörténet író, aethetikust és essaystát. Mintegy 10 évvel ezelőtt fölfedezte szellemi haladásunk törvényét, a tőle úgynevezett *erkölcsi törvényt*, s azóta — abbahagyva nagyobb szabásúnak tervezett Magyar Irodalomtörténetét — kizárólag a philosophia művelésére adta magát, s egymásután írta és adta ki kisebb-nagyobb philosophiai műveit és tanulmányait, melyek mind a fölfedezte erkölcsi törvényre vonatkoznak, mind azt igyekeznek magyarázni, megvilágosítani, bővebben kifejteni, érvényességét újabb meg újabb mezőkön feltüntetni. Legújabban a folyó év kezdetével *Az eszme* cím alatt elveinek s illetőleg törvényének ismertetésére és terjesztésére egy folyóiratot is indított meg. Egyik-másik művét, hogy eszméinek minél szélesebb körben érvényt szerezzen, német s francia nyelvre is lefordította.

Mi hát az az *erkölcsi törvény*, a melyet Bodnár egy próféta lelkesedésével, kitartásával és elfogultságával hirdet? Röviden összefoglalva e törvény következőleg hangzik: A történelem tanúsága szerint az emberiség egyszer egységben látja a *szép, jó, igaz* eszméjét, úgy hogy a *szép* egyuttal *jó* is, *igaz* is; majd ismét az egység folytonos lazulásában. Az előbbinél jelentkezik a tekintély uralma államban, egyházban, családban egyaránt, emelkedik a vallás tisztelete, virágzik a vallásos költészet és művészet, az agrarismus és antisemitismus. Ez az *idealismus* kora. Mikor pedig elérte délpontját az idealismus, mint 1470, 1660, 1815 körül, mindjárt megkezdődik a 3 eszme egységének lazulása s mi az alkotó részek jogaiért kezdünk rajongani; e tünetmények folyton növekszenek a hullám végéig, az idealismus erősebb jelentkezéseig. Ez a *realismus* kora. A most uralkodó realismus 1875 körül érte el tetőpontját, azóta folyton vesztit erejéből, uralmából, úgy hogy azt lehet mondani, hogy pár évtized óta gyors léptekkel haladunk az idealismus hulláma felé s az egyre erősebb tért hódít.

Bodnár szerint, míg eddigelé a politikai, sociológiai, gazdasági, vallási, művészeti és tudományos élet számos jelensége mind megannyi megfeyjthetetlen rejtély volt, melyek előtt tanácstalanul állottak a történelmi philosophia buvárai, — az ő erkölcsi törvénye segítségével e

problemákat mind meg lehet oldanunk, csak azt kell tudnunk, hogy melyik hullám: az idealismus vagy realismus korszaka uralkodott-e akkor? S bámulatós széles ismerettel, mely előtt lehetetlen tisztelettel meg nem hajolnunk, csakugyan elkezdni előttünk a legellentétebb jellegű tényeket, tüneményeket, eseményeket megmagyarázni; s mi egyre nagyobb érdeklődéssel követjük, egyre jobban foglyúl esünk magyarázatainak, fejtegetéseinek...

Törvényének bővebb illusztrálására, kifejezésére szolgál nem rég megjelent *Eszményeink* című műve is. Ebben azt igyekeznek kimutatni, hogy az egyes hullámokban minő eszmények uralkodnak, minő eszménye van a különféle dolgokról az idealistának és a realistának! Mert tévedés azt hinni, hogy csak az idealistának vannak eszményei, a melyekért rajong, a melyek megvalósítására tör; a realistának épúgy megvannak a maga eszményei, csak hogy természetesen másfélék s ő épen úgy küzd azok megvalósításáért, csak hogy másféle eszközökkel! Az ember folyton rajong, lelkesedik haladásában; mint a gyermek előtt a szivárvány, úgy lebeg előttünk az a jobb és tökéletesebb valami, melyet magasztos lelkesedéssel hajszolunk. S ezek az eszmények az ember életének és működésének minden terén jelentkezhetnek s egészen más képet mutatnak a realismus mint az idealismus napjaiban. Bodnár sorra veszi korunk nevezetesebb életjelenségeit — politika, közgazdaság, vallás, művészet, színház, nevelés és oktatás, — és sorra igyekezni azokat törvénye alapján megfejteti, megmagyarázni; kimutatja ugyanis, hogy minő fölfogás uralkodott azon a téren vagy abban a kérdésben ezelőtt 40—50 évvel, a realismus delelő pontján, s hogyan változott a fölfogás lassan-lassan, észrevétlenül a realismus hanyatlásával s az idealismus első sugarainak föltünedezésével. Számos dologban egészen más lett az izlésünk, más lett a gondolkozásunk, más lett az eszményünk, mint ezelőtt 50 avagy csak 30 esztendővel volt; miért? mert azóta a realismus hullámából az idealismus hullámába léptünk. Ezzel magyarázza Bodnár, hogy Schopenhauer annyi olvasóra talált az ötvenes-hatvanas években s ma már kevésbé tetszik; ezzel, hogy az orvostanhallgatók megfogytak; ezzel, hogy a börzét és az ügyvédek fékezni akarják; ezzel, hogy a katolicismus és a pápaság újult erővel lép a XX-ik századba; ezzel a pár év óta tartó pénz-krisist és gazdasági bomlást; ezzel a művészetben uralkodó secessiot, a hazafias színdarabok (Himfy, Ocskai brigadéros) sikerét, Vörösmarty emlékének fényes fölújítását, az ortholog nyelvészek visszaszorítását, az imperialismus föléptét stb. stb.

Bodnár fejtegetései oly meggyőzők, hogy lehetetlen azoknak ellenállnunk, lehetetlen azok hatása alól magunkat kivonnunk, lehetetlen be nem látnunk, hogy az ő erkölcsi törvénye csakugyan egy kulcs a szellemi és erkölcsi élet tüneményeinek megértéséhez, — nem az *egyetlen*, de *egyik* kulcs ahhoz! Csak a próféta elfoglaltsága mondhatja azt az *Előszóban* Bodnárral, hogy „nekem adatott földéríteni

az ember történetét, megmagyarázni érzését, gondolkozását és cselekvését a multban és jelenben (5. l.); — ha ez öndicsőítéshez nem csatlakozhatunk is, azt szívesen elismerjük, hogy törvénye figyelemre méltó kísérlet a történelmi philosophia terén, s számos tényt, eseményt jobban magyaráz, mint azt eddigi eszközeinkkel megfejtteni tudtuk. De törvényének egy nagy hiányát látjuk: a hullámos mozgásnak, a korszakok váltakozásának, egymásra következésének nem adja okát. Hogy miért veszt most napról-napra tért a realizmus s erősödik az idealismus? azt sehol nem látjuk a Bodnár művéből, még kevésbé azt, hogy ennek miért *kell* folyton így történnie, — már pedig a törvény nemcsak a *van* t, hanem a *kell*-t is megjelöli. Bodnár csak külsőleg konstatálja a tényt, de bensőleg még nem jutott el a tüne-mények okának megértéséhez. Azt is meg kell említenünk, hogy, habár rendszeresen Bodnár foglalta össze e törvényt, főbb vonásaiban eddig sem volt az teljesen ismeretlen, eddig is akadtak történetírók, gondolkozók, kik idealistikus és materialistikus korszakokat különböztettek meg a népek életében, s az egyirányú jelenségeket, népek vagy korok szerint egybevetették.

Bodnár philosophiai művei föltétlenül gazdagodását jelentik a magyar böseleti irodalomnak s *Eszményeink* című műve is ép oly érdekes, mint tanulságos olvasmány. Rácz Lajos.

Wundt, Einleitung in die Philosophie.

Leipzig (Engelmann) 1902. 446 l. Ára 9 márka.

A nagyhírű lipcei böselelőnek rendszerével és lélektanával behatóbban *König* és böseleti alapelveivel *Eisler* foglalkozott a „klasszikus böselelők“ Frommann-féle vállalatában. E két mű hivatva van Wundt rendszerének népszerűsítésére, ki nagyobb joggal foglalhat helyet a „klasszikus böselelők“ sorában, mint az anarchista Nietzsche, vagy más modern böselelő. Mai befolyása a tudományok különböző ágaira Hegel rendszerére emlékezteti az olvasót. Überweg is oly értelemben méltatja.

Wundtnak „böseletbe való bevezetése“ tervét és célját tekintve lényegesen eltér *Paulsen* (1901. 7. kiad.) és *Külpe* (1898. 2. kiad.) hasonló művétől. Mig ezek a különböző álláspontok bírálati megvizsgálásával, főleg pedig a böselet jelen állásának föltüntetésével foglalkoznak, addig Wundt kizárólag a történeti tájékoztatás útját és módszerét követi. Nevezetesen azt tárgyalja, hogy hogyan keletkezett maga a böselet (II-ik szakasz: A böselet történeti kifejlődése, 86—270. l.) s hogyan állottak elő a böseleti problémák (III. szakasz: a böselet főbb irányai, 271—455. l.) Közelebbről Wundt a maga böseletbe való bevezetését ama történetbírálati előkészítésnek tekinti, a mely a fősúlyt a böseletnek a pozitív tudományokkal való szerves összefüggésébe helyezi. Főleg műve I. szakaszában, mely „a böselet